והיינו דאמר רב אבדימי. הא דאמרן לעיל לטרוח ולהעמיד סימנין ולהעריב במחולות כדי שתתקיים התורה גלוחה היינו דר' מבדימי דאמר מפרש דיוקא דקרא אשם בשמים הוא לעולם אחריה: מתניתין. [א] בעיין במקומן אלא גרסה כאמת שהיא. לקמן מפרש: עגולה עושין לה זויות. לקמן מפרש: היתה רחבה מצד זה וקצרה מצד זה ראין אותה כאילו היא שוה. כלומר ממדוד מתוך המקומות שאם נפ לעשות דרך קבן העיר ישמכר בהליכתו רצין ממנו ומצא יותר על הענוד רציו[ב]: מרובעת אין עושין לה זויות. לקמן מפרש: היתה רחבה מצד זה וקצרה מצד זה ראין אותה כאילו היא שוה. כלומר ממדוד מתוך המקומות למעלה אלא מרחק ומוסך למעלה עד כנגד תודה של קבן מערבית לפוניה ומוסך למעלה ומודד וכן לקבן לרוחבה מוצלחת: היה בית אחד בולט. ממוקם העיר לתוך הצלחן כלומר למדוד תמוס לפון אלא קבן מערבית לפוניה (ג) כלומר למקום שאין הבית בולט אם מרחיק מן המוקם עד כנגד מקום שכלה בליטת הבית לקבן מזרחית לפוניה כלילו תוך ממוס מכוון והולך כנגדו ממקום שכלה הבית עד כנגד קבן לפוניה מערבית ומודד מן המוך ולפון מלפים:

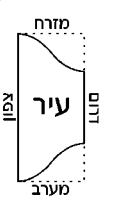

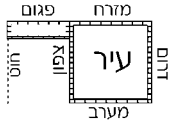

שני בתים כמין ב' פגומין. קס"ד לרוח אמת וקאמר רואין כאילו תוך ממוס מזה לזה ולקמן פריך הכא אמת אמרת מערבית ומודד מן המוך ולפון מלפים: היתה עשויה כמין קשת. אמין הכאמת ממקום[ד] מבל הקשת: או כמין גאם. גימל יווי עשוי כמין כף כפופה[ה] שלנו[ו]: רואין אותה כאילו היא מלאה בתים. כלומר ממדוד ממומין מן הלפון מודד מן היתר כאילו היתה מוקפת בתים והלל בקשת לא יתמיל למדוד מבתו ולפון מלפים אלא מן העיר עד היתר ממוסה לו כל' אמות וכן העשויה כמין גאם אלא מן המוזה למערב אע"פ שאין בתים במערב רואין כאילו מלא כל החלל בתים וכן מן הלרוס לפון ויוצא מבתו אין מלל החלק של עיר עולה לו מן הממלה: ארוכה כמות שהיא עשויה. וכי תעלה על דעתך שיקלקלנה: דאריכא וקטינא. קלרה בתקצה: מהו דתימא. ילחיבנה למוזה ולמערב עד שתהא מרובעת יפה: קמ"ל. כמות שהיא מיימין אומה שהרי יש לה פיאות: דמרבעא אבל לא מרבעא בריבועו של עולם. שיהא לפוזה לפון עולם ולרומה לדרום עולם אלא עומדת באלכסון: לא צריכא לב' רוחות. אמר לפון ומ' לדרום: בין ב' ראשיה. היינו אורך מקום היתר: פחות מד' אלפים. שאמות לשאם זה נגלע בתוך המוס לשאם מאמר נעשית עיר אמת ומודדין לה מן הקצה לכל אחד מפתח היא מגיעה בתים ואם יותר אין מצרפין אותה להיות אמת ומודדין לה מן הקצה לכל אחד מפתח בתוכו ואלל העיר מלכן בתוך ד' אלפים: זהא. לתומת העיר שנפרצה בשני רוחותיה זו כנגד זו קאמר אלכן כשני עיירות ניהו וכגון שאין ייצוב בחלל העיר כנגד אית[ז]. אי בב' רוחות דומי מאי אמעי' לב' הוצת דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו דשני עיירות הסמוכות זו לזו נותנין קרפף של שבעים אמה שבירים לכל אחת כדי לאבדם ע"י קרפיפות הללו לעשותן כעיר אחת ואע"פ שאין בין הקרפיפות וגם הקרפיפות עלמן אין מוקפות ממילה אלא עיור קרפף קאמר: נותנין

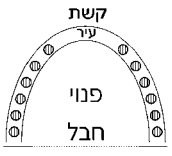

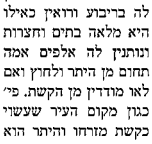

עיר העשויה בקשת. הא דלא נקט רב הונא מלתיה אמי פגומין ממום דסתם פגום הוי תוך שבעים אמה ושיריים מעיקר העיר וכיון דהוי תוך עיבור העיר אפי' יש בין פגומין יותר מד' מלפים רוחין כאילו תוכו מתוח עליהם ואפילו יש פגומין הרבה זה אמר זה כל אחד תוך ע' אמה ושיריים של תביבו בשני רחבי העיר שמע יש לחלק דגבי פגומין שאינם מעיקר העיר אפילו אין שם הבלעת תמונין[ח] מעברין תוכן עם העיר לפי שבטל לגבי העיר אבל ב' רחבי הקשת שהם מעיקר העיר אין מבטלין לגבי העיר ולכך בעי שיהא שם הבלעת תמונין ומיהו נראה לר"י דאין לחלק בין שני פגומין לעיר העשויה בקשת וכן פר"ח והא דלא נקט רב הונא מלתיה אלא שני פגומין משום דבריית לא מייתי בשני פגומין מכוח אחת אלא בפגום אחד: **פחות** מד' **אלפים** מודדין מן היתר. לכך בר רב הונא לאמר בשני נמי בשמוך שגם בין יתר לקשת לא יהא יותר מאלפים משום דבעי שיהו תמונין מוכלעין מכל לד אבל לרבא בריית דבשה בר רב הונא לאמר מודדין מן היתר ואפי' יותר מאלפים בין יתר לקשת משום לאי בעי הדר אמי ליה דרך בתים ולא תם שיהו מוכלעין רק מצד אחד נראה להוא הדין שני לדידיה אם אין בין יתר לקשת אלא פחות מאלפים דמודדין לו מן היתר אפי' יש יותר מד' אלפים בין שני לאמי הקשת להא מני אחי דרך היתר (ז) מהשם לאחד לרשם האחר כיון דהיתר מוכלע תוך הקשת:

ומשם

והיינו דאמר (ט) אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב [א] לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה רבא[ט] אמר לא בשמים היא [י]לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים רבי יוחנן[כ] אמר לא תמצא בגסי רוח ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים: תנו רבנן [ל] כיצד מעברין את הערים ארוכה כמות שהיא [מ]עגולה עושין לה זויות מרובעת אין עושין לה זויות [נ]היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחר רואין אותה כאילו היא שוה היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם[ס] רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה אמר מר ארוכה כמות שהיא פשיטא לא צריכא [ע]דאריכא וקטינא מהו דתימא ליתן לה פותיא (ג) אאורכה קמ"ל מרובעת אין עושין לה זויות פשיטא לא צריכא דמרבעא ולא מרבעא בריבוע עולם מהו דתימא לירבעא בריבוע עולם קא משמע לן היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין השתא בית אחד אמרת[ף] שני בתים מיבעיא לא צריכא משתי רוחות מהו דתימא מרוח אחת אמרינן משתי רוחות לא אמרינן קא משמע לן היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה [ס]אמר רב הונא [פ]עיר העשויה בקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת ומי אמר רב הונא הכי והאמר רב הונא [צ]חומת העיר שנפרצה במאה וארבעים ואחת ושליש אמר רבה בר עולא לא קשיא כאן ברוח אחת כאן [ק]משתי רוחות ומאי קמ"ל דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו הא אמרה רב הונא חדא זימנא דתנן נותנין

מסורת הש"ס עם הוספות

ט) [תוספתא פ"ל ע"ש], י) [לקמן מז:], ג) [לקמן נו.], ל) לעיל דף נא., מ) [עי' ב"ב פסחים מ:, ורש"י זבחים נג: ופ], נ) עי' לעיל דף מד ע"ב.

הגהות הב"ח

(ט) גמ' והיינו דאמר רבי מבדימי: (כ) שם ליתן לה פותיא כאורכה: (ג) רש"י ד"ה היה בית אחד בולט וכו' מערבית לפוניה (כצ"ל למקום) מ"מ וע"ב ס"ל אין זה: (ד) תוס' ד"ה פחות וכו' ה"מ מלי למי דרך היתר: כה ע]

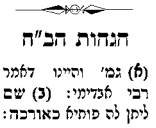

גליון הש"ס

גמ' לא תמצא במי שמגביה דעתו. עיין תענית דף ז ע"ל תוס' ד"ה לף לפרי מורה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה תגרנין. בעירין במקומן. ר"ל שלא תמלא התורה לא בסחרנים ולא בתגרים אלא במי שמשים עצמו גלמה ואינו גלמה: ב] בא"ד כדאמר לעיל. דף נד. ועוש"ע סרס"י ד"ה גלמה ואינו גלמה וכו':

תורה אור השלם

א) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: וְלֹא מֵעֵבֶר יָם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: [דברים ל, יב-יג]

ליקוטי רש"י

גאם. גימ"ל יווית ועשויה כמין קף שלנו פתוחה [פסחים ח:]. גימל יווית עשויה כמין קף פשוטה שלנו [זבחים סא:].

הגהות וציונים

ט] [גירסת השאלתות פ' תולדות סי' ט"ו ר' יוחנן] (גליון): כ] [גירסת השאלתות שם רבא] (גליון): ל] [בערוך ערך גם פי' כמין ד' הפוך] (גליון): מ] יש להוסיף אמרת רואין (חכמת מנוח): נ] בכת"י ודפו"ר נוסף בסוגרים היתר, חבל הקשת: ס] צ"ל הפוכה. ד"ל כף פשוטה או פתוחה ך שהיא הפוכה L ע' בב"מ כח ע"א (גליון), ועי' רש"ש: ע] עיין לקמן נז ע"א. בדפו"י נוסף כאן [שיריים הוו ד' מפחים ושיריים השניים ד' מפחים היינו שמונה מפחים דהוו להו אמה ושליש אמה] (ועי' דק"ס): פ] [צ"ל בין] (גליון). בכמה דפו"ר הנוסח וכגון שאין ישוב בין הפרצות (ומה שבינתיים ליתא): צ] ע' טוש"ע ונו"כ (סי' שצח ס"ד) בביאור דברי הטור, ע"ש במחצית השקל ועי' בית מאיר שם ובקרבן נתנאל סי' ד סק"ח, וע"ע מאמר מרדכי שם סק"ב ובשו"ע הרב סעיף ד וסעיף יב ובשפ"א ותבין כוונת הציור:

עין משפט נר מצוה

ט א מי' פ"ג מהל' מ"ת הלכה ח:
י ב מי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו ומצ למיין סו טוש"ע או"ח סי' שלח סעיף ג:
יא ג מי' שם הל' ח טוש"ע שם ס"ק:
יב ד מי' שם הלכה ו טוש"ע שם ס"ק:
יג ה מי' שם הל' ח טוש"ע שם ס"ק:
יד ו ז מי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף ז פכג"ה ופרמ"ג סי' ד:

רבינו חננאל

כתיב לא בשמים היא לא תמצא תורה במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא מעבר לים היא במי שמרחיב דעתו עליה כים ר' יוחנן אמר כו'. ת"ר כיצד (מעברין) [מעבירין] את הערים ארוכה כמות שהיא מהו דתימא מעביד (תותיה) [פותיא] כאורכה (כי [כדין] שתרבע קמ"ל דלא. עגולה עושין לה זויות זויות פי' מרבעה ונותן זויות. מרובעות אין עושין לה זויות. כלומר אם אינה נתונה בריבועה בריבוע של עולם צפון העיר לצפון לדרום העולם. מהו דתימא מרבעה בריבוע של עולם קמ"ל דלא צריכין כולי האי. **היתה זו העיר רחבה מצד אחד אלף אמה** ומצד אחד שכנגדו חמש מאות אמה כגון שהיה הצד המזרחי אלף אמה רחבו והמערבי ת"ק אמה רחבו נותנין גם לצד מערבי כרחבו מחוץ ת"ק אמה אחרים להשוות הצדדין כדי למדוד אלפים אמה מחוץ אלף אמה מכל צד. **היה בית אחד יוצא מן העיר כמין פגים או ב' פגימין** בתים כמין ב' פגימין יוצאין אחד למזרח ואחד לצפון רואין כאילו חוט מתוח עליהן ומרוצאין גבול העיר למזרח וגבול העיר לצפון כנגד החוט המתוח מזה ומזה ומודד מן החוט ולהלן אלפים אמה. **היתה העיר עשויה כמין קשת או** כמין (טס) [גאם] רואין אותה העיר כאילו היא מלאה בתים וחצרות וכאילו הן מרובעות הקשת כמין טבלא מרובעת וכן הגם ומודד מהן ולהלן אלפים אמה. **אמר רב הונא עיר העשויה בקשת**

נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר וחכמים אומרים לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ואיתמר רב הונא אמר קרפף לזו וקרפף לזו וחייא בר רב אמר אין נותנין אלא קרפף אחד לשניהם צריכא דאי אשמעינן הכא משום דהוה ליה צד היתר[א] מעיקרא אבל התם אימא לא ואי אשמעינן התם משום דדחיקא תשמישתייהו אבל הכא דלא דחיקא תשמישתייהו אימא לא צריכא וכמה הוי[ב] בין יתר לקשת רבה בר רב הונא אמר אלפים אמה רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר אפילו יתר מאלפים אמה אמר אביי כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא דאי בעי הדר אתי דרך בתים: היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים כו': מאי גדודיות אמר רב יהודה שלש מחיצות שאין עליהן תקרה איבעיא להו שתי מחיצות ויש עליהן תקרה מהו ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות והגשר והקבר שיש בהן בית דירה ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן ובית עבודת כוכבים שיש בה בית דירה לכומרים והאורוות והאוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה והבורגנין שבתוכה[ג] והבית שבים הרי אלו מתעברין עמה ואלו שאין מתעברין עמה נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך והגשר והקבר שאין להן בית דירה ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן ובית עבודת כוכבים שאין לה בית דירה לכומרים והאורוות והאוצרות שבשדות שאין להן בית דירה ובור ושיח ומערה וגדר ושובך שבתוכה והבית שבספינה אין אלו מתעברין עמה קתני מיהת נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך מאי לאו דאיכא תקרה לא דליכא תקרה בית שבים למאי חזי אמר רב פפא בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה ומערה אין מתעברת עמה והתני רבי חייא מערה מתעברת עמה אמר אביי כשיש בנין על פיה ותיפוק ליה משום בנין גופיה לא צריכא להשלים אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן מתיב רב חסדא ויחנו על הירדן מבית הישימות ואמר רבה בר בר חנה (אמר רבי יוחנן[ד]) לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי[ה] ותניא כשהן נפנין אין נפנין לא לפניהם ולא לצדיהן אלא לאחריהן אמר ליה רבא דגלי מדבר קאמרת כיון דכתיב בהו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי אמר רב חיננא בר רב כהנא אמר רב אשי אם יש שם שלש חצירות של שני בתים הוקבעו אמר רב יהודה אמר רב יושבי צריפין והולכי מדברות חייהן אינן חיים ונשיהן ובניהן אינן שלהן תניא נמי הכי אליעזר איש בירייא אומר יושבי צריפין כיושבי קברים ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה מאי טעמא עולא אמר שאין להן מרחצאות ורבי יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה מאי איכא בינייהו נהרא דסמיך לביתא[ו] אמר רב הונא כל עיר שאין בה ירק אין תלמיד חכם רשאי לדור בה למימרא דירק מעליא והתניא שלשה[ז] מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואלו הן
פת

רש"י

נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין מניח לעיר אויר של שבעים אמה ושיריים שהוא כעיר לבד התחום: אלא לב' עיירות. לחברן על ידי קרפף שביניהן: ואיתמר רב הונא אמר כו'. ולקמן מפרש בפירקא פלוגתייהו: אי אשמעינן. בחומת העיר שנפרצה התם קאמר רב הונא קרפף לזו ולזו לחברן משום דהוה להו צד היתר מעיקרא שהיו כבר עיר אחת: דדחיקא תשמישתייהו. ב' עיירות ממש דחיקא תשמישתייהו בחד קרפף הלכך קרפף מיחשב לכל חד כעיר גופה וכיון דצריך לה והוי כעיר כי מחברי ב' הקרפיפות כאילו העיירות מחוברות דמו: אבל הכא. דעיר אחת היא ומעיקרא כי מחברי קודם שנפרצה הויא כולה מלאה והוי סגי לה בלאו האי אויר השתא נמי לא ניתיב האי אוירה לתשמישן קמ"ל: וכמה. יהא אויר החלק מן היתר לקשת דאמרו מודדין לה מן היתר כי ליכא ארבעת אלפים בין ב' ראשיה: אלפים. אבל יותר מאלפים כיון דמכי נפק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר לא משחינן ליה מן היתר: דאי בעי הדר אתי. למקום היתר דרך הבתים סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשין ומשם יכול להלך לראשו האחר שהרי תחומיהן נבלעין זה בזה וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר תו לא אסר ליה אורך החלק לשוויי' כשתי עיירות ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות: שאין עליהן תקרה. וכל שכן אם מקורות הן מזו לזו בגג דהוו להו דירה מעלייתא: נפש. בנין על הקבר וסתמא לדירת שומר הקבר עביד הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא: והקבר. בית הקברות: ובית הכנסת. סתם ביהכ"נ לאו לדירה עביד הלכך אי לית בה דירה לחזן הכנסת לאו דירה היא: ובית עבודת כוכבים. נמי לאו לדירה עביד: והאורוות. אורוות סוסים: אוצרות. לתבואה ולשמן וליין לאו דירה ניהו: והבורגנין שבתוכה. בתוך השדה: והבית שבים. באיים בתוך ע' אמה ושיריים לעיר: בור ושיח. בבבא קמא (דף נ:) מפרש מאי בור ומאי שיח: שבתוכה. שבשדה: בית שבספינה. לא קביע ליה דוכתא פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר ופעמים שאינו: ותיפוק ליה משום בנין. אם יש בנין על פיה מאי אהניא מערה בלאו מערה נמי מבנין משחינן: להשלים. אם אין הבנין ראוי לדירה כגון שאין בו ד' על ד' מהניא ליה מערה לאשלומי: צריפין. דירה של הוצין וערבה ואינו קבע הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כארבע אמות וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח אם בא לצאת: ויחנו על הירדן. במחנה ישראל כתיב: אין נפנין לא לפניהן. חוץ לענן שמא ילך הענן והארון שם: ולא לצידיהן. חוץ לענן שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור: אלא לאחוריהן. חוץ לענן דודאי לא יחזור הענן לאחוריו אלמא המהלך בראש והוצרך לנקביו חוזר לאחוריו שלש פרסאות וישראל במדבר יושבי אהלים היו שאינן קבועין ואפילו הכי מהלכין את כל המחנה כארבע אמות: כיון דכתיב על פי ה' יחנו. חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע: ג' חצירות של ב' בתים. קבועין של אבן או של עץ בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן וכדתנן לקמן (דף נט.) רבי שמעון אומר שלש חצירות של ב' ב' בתים: ומהלכי מדברות. ונשותיהן עמהן: ויושבי צריפין. נמי אנשי מקנה הן וחונין בו במקום אחר: אינן שלהן. לקמן מפרש טעמא: כיושבי קברות. כמתים לפי שמחוסרין הנאה הן ולוקין ברוחות בזרם ובמטר: מ"ט. אסורין בנותיהן: שאין להן מרחצאות. והולכין במקום רחוק לרחוץ ונשותיהן נזקקות למנאפין לפי שהעיר עזובה מאין איש: בטבילה. שאין להן מקוואות והולכות הנשים לטבול במקום רחוק וקוראה לחברתה ומרגישין הסכנים ויש רשע רודף אחריהן ומתייחד עמהן ותנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם שתי נשים: נהרא. ראוי לטבילה ולא למרחץ הרגש טבילה ליכא דהא סמוך לה אבל טעמא דמשום מרחצאות איכא: אין תלמיד חכם כו'. לפי שהירק טוב למאכל ונלקח בזול ויכול לעסוק בתורה: וכופפין גרסינן:
פת

תוספות

ואם לאו מודדין לה מן הקשת. לא מן הקשת ממש אלא ממקום שמתקצר בפנים ואין שם ד' אלפים דלא גרע מאילו ניטל אותו של מעלה ור"ת פירש עיר העשויה כקשת שאין מתקצר והולך:

נפש שיש בו ד' אמות. גבי נפש הזכיר ד' אמות ולא דירה משום דסתמיה עשוי לדירה כדפ"ה וגבי גשר וקבר הזכיר דירה ומה שלא הזכיר ד' אמות לאו משום דסתמייהו ד' אמות דהא קבר סתמא לא הוי ד' אמות אלא כיון שהזכיר בית דירה כאילו הזכיר ד' אמות דפחות מד' אמות לא הוי דירה[ח]:

לא צריכא להשלים. פי' בקונטרס שהבנין לא הוי ד' אמות על ד' אמות והמערה משלימה לד' אמות ונראה לר"י דצריך שיהא בנין רוב ד' אמות ועוד יש לפרש להשלים דיש בבנין ד' אמות וקאמר שמשלימה המערה לצרפה לבנין ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה:

כל עיר שאין בה ירק. פי' לפי שניקח בזול ויכול לעסוק בתורה והא דאמר בפ' תולין (שבת דף קמ:) בר בי רב לא ליכול ירקא משום דגריר משמע שגורם לו להוציא הרבה באכילת לחם התם איירי בירק חי אבל מבושל טוב ומשביע בדבר קל:
כלן

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ח טוש"ע א"ח סי' שנ"ח סעיף ד בהג"ה:
טז ב ג ד ה מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ו:
יז ו ז מיי' שם הל' י טוש"ע שם סעיף י:

רבינו חננאל

אבל בחומת העיר דלא דחיקא תשמישתיה אימא אפי' יתר מיכן מותר קמ"ל: כמה יהא בין יתר לקשת ומודדין לה מן היתר ונחלקו בזה השיעור ואסקה אביי כמ"ד אפי' יתר מאלפים. (ואי מסברת כוותיה) [דמסתברא כוותיה] דאי בעי מקיף ואתי דרך בתים שסביבות הקשת עד שמגיע אל ראש היתר ומהלך עם היתר כיון שהוא פחות מד' אלפים אמה עד שמגיע לראשו האחרת לפיכך אפי' יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה לא חיישינן אלא מותר ורואין אמצע הקשת וחוצה לה בריבוע כאילו מלא כולו בתים וחצרות ומודדין [התחום] משם (אלפים אמה) ולהלן אלפים אמה (התחום): היו שם (ב') גדודיות י"ט מאי גדודיות אמר רב יהודה ג' מחיצות אע"פ שאין (לו שם ולהלן אלפים אמה) עליהן תקרה. איבעיא להו ב' מחיצות יש עליהן תקרה מאי [ולא] איפשיטא (א"ל) [אלו] שמתעברין עם העיר נפש. פי' קיקביל מקאבר שיש בה ד' אמות על ד' אמות והגשר והקבר שיש בהן בית דירה ובית הכנסת שיש בה בית דירה (לחול) [לחזן] בית ע"ז שיש בה [בית דירה] לכומרים ואורוות ואוצרות שיש בהן דירה והבורגנין שבתוכה והבית שבים ואלו (שלו אין) [שאין] מתעברות עמה. [נפש שנפרצה וכו'] בית שבים חזי לפנות לתוכו כלי ספינה ומערה שיש בנין על פיה מתעברת עם העיר. אמר רב הונא יושבי צריפין שהן כהולכי מדברות [מודדין להם] מפתח אהליהם (להם) והכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים. ואמר רב הונא ג' פרסי מקום מחנה ישראל ותנא אין מפנין לצידיהן ולא לפניהן אלא לאחוריהן. ופריק רבה (ב') [שאני] דגלי מדבר כיון דכתיב ע"פ ה' יחנו ע"פ ה' יסעו. כמאן דקביעי דמו ומן הבתים החיצונים מודדין להם. ואם יש שם בתוך יושבי צריפין ג' חצרות של ב' בתים הוקבעו ומן החיצון מודדין להם. אמר רב הונא יושבי צריפין והולכי מדבריות חייהן אינם חיים כו'.
אמר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן נז., ב) [לקמן נז:], ג) [תוספ' פ"ד], ד) [יומא עה: ע"ש], ה) ד"א זוטא פרק י, ו) [פסחים דף מט:], ז) פסחים מב., ח) סוכה דף ג ע"ב.

תורה אור השלם

א) וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: [במדבר לג, מט]

ב) וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי יְיָ יַחֲנוּ וְעַל פִּי יְיָ יִסָּעוּ: [במדבר ט, כ]

ג) אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: [דברים כז, כא]

ליקוטי רש"י

נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין אין מודדין מן החומה אלא מרחיק ע' אמה ושיריים כמאר המשכן ומתחיל למדוד [לקמן נז.]. דחיקא. דחוק [זבחים נח.]. שמתעברין עמה. לשון אשה עוברה דתנן לקמן הנותן עירובו בעיבורה של עיר אלמא יש עיבור לעיר [לעיל נב:]. נפש. שלא נפרצה דהיינו מצבת קבר מתעברת עם העיר ואע"פ שאינה בית ממש. והבורגנין. אם היו בורגנין חוץ לעיר בתוך ע' אמה ושירים מתעברין עמה ומודדין תחום העיר משם ולהלן ומה הן בורגנין סוכות שעושין שומרי העיר ואינו דבר קבוע [לעיל כא.]. בורגנין. צריף שעושין מן ערבה וקנים לשומרי פירות או לניידי עופות [סוכה ג:]. בור. עגול הוא שיח ארוכה וקצרה מערה מרובעת ומכוסה בקרוי אלא שיש לה פה [ב"ק נ:]. ושיח ומערה. שמתכנסין בהן מים ושותין מהן [ביצה כט.]. מבית הישימות. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא וכו' [במדבר לג, מט]. וכופפין את הקומה. כלומר מתישין כוחו [פסחים מב.].

הגהות וציונים

א] בכמה דפו"ר משום דהו"ל שריותא מעיקרא: ב] בדפו"ר וכמה יהא בין יתר לקשת, וכ"ה ברש"י: ג] בכת"י שבתוכן (וכ"ה ישר וכמ"ש "שבשדות" ויש בהן וכו', דק"ס): ד] ביומא שם ליתא "אמר רבי יוחנן" (גליון), וכן ליתא בכת"י ודפו"ר: ה] [ביומא ליתא "על תלתא פרסי" ועי' מהרש"א בח"א, מיהו בסוטה לד ע"א וכמה גובהן וכו' משמע כדאיתא הכא, וכ"א ברש"י ברכות נד ע"ב ד"ה מחנה ישראל וכו' ואמר רבה בב"ח לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוי תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא] (גליון), וכ"ה הנוסח כאן בכמה כת"י [וכ"ה בילקו"ש בכת"י]. אבל ברוב הכת"י [וכ"ה בכמה דפו"ר] הנוסח כאן כביומא וכהגהת המהרש"א: ו] בדפו"ר דסמיך למתא (וכעי"ז בכת"י ובע"י): ז] [צ"ל שלשה דברים מרבין כו'] (גליון): ח] [שייך לעמוד הקודם] (גליון):

יח א מיי׳ פכ״ח מס׳ שבת הלכה ז טוש״ע סי׳ שמח סעיף ג:
יט ב מיי׳ פי״ג ופי״ד מהל׳ קה״ח:
כ ג מיי׳ פ״ט מה׳ שס הל׳ ד סמג עשין מו טור ס״ח סי׳ תכח:
כא ד מיי׳ שם הל׳ ג טור ס״ח שם:

ה) [עי׳ תוס׳ סוכה כב. ד״ה הכי], ו) [תוספתא פ״ד], ז) פסחים נד., ח) כ״ב כה ע״ב.

הגהות הב״ח

(ה) רש״י ד״ה תמה וכו׳ תקופה תמוז בלילו כ״ל ותיבת ״יומא״ נמחק: (ו) ד״ה ואין תקופה מוסכת מהכרחה אלא תני שעה (קיומן וכו׳ עד״ם) תס״מ וכ״ב כ״ל הגה״ה: (ז) תוס׳ ד״ה כאן וכו׳ אמהות כ״ל ותות ב׳ נמחק: (ח) ד״ה ואין בין וכו׳ אמי מצלימין לה בצ״א יום וכו׳ וגם ד׳ ומתלה שכפוף תקופה תשרי העופות על ס״ל יהיו קלמים ובתקופת טבת יהיו ביעוים. כ״נ כ״ל בשתקופת תשרי נופלת בשש שעות ביום תפול תקופת טבת בשעה ומתלה ביום ואח קלר ומצלימין לומס מי שעות ומתלה בימים ביעוים:

תורה אור השלם

א) הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ:
[קהלת א, ו]

הגהות וציונים

ט) בכמה דפו״ר נוסף ואיבעית אימא, ובכת״י נוסף ואב״א הא והא באמהות (ועי׳ תוס׳), ועי׳ ראש משביר: כ) [גירסת הערוך מליאתא. ופירוש רכסים גבוהים] (גליון): ג) צ״ל בשבועות (כת״י והפו״ר) או בשבועיות (נ״א): ד) צ״ל שבועות (כת״י ודפו״ר): ה) צ״ל בימים (כת״י ודפו״ר): ו) צ״ל בספר תהכמוני (מהר״ץ חיות ע״ש בילקו״מ): ז) [לפנינו בגירסא בזוזי, והיא היא עיין בערוך ערך זוז א׳] (גליון): ח) ובאמת בקצת דפו״י ליתא אבל בכת״י וברוב הדפו״י איתא, ונראה ששייך לסוף הדיבור הקודם:

ליקוטי רש״י

פת קיבר. קימוניא קמח שלישי יפה שעושים ממנו פת קבול וקורין שמנדי״ל [כתובות קיב.]. עגלה. מוקן טוכיים העשויים כעגלה וכול מזל טור [פסחים צד.].

[המשך בסוף המסכת]

פת קיבר ושבר חדש וירק לא קשיא הא בתומי וכרתי הא בשאר ירקי בדתניא שום ירק כרישין חצי ירק נראה צנון נראה סם חיים והא תניא נראה צנון נראה סם המות לא קשיא כאן בעלין כאן באמהות[ט] כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן מתים ס״ד אלא אימא מזקינים בחצי ימיהן אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני מולייתא[כ] א״ר דבי בירי ודבי נרש אזקנן תנו רבנן [ב] א״ר לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם וסימניך [ג] עגלה בצפון ועקרב בדרום. מזלות הן: אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם מרבעה כמין התקופה כיצד [ד] חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר [א] הולך אל דרום וסובב אל צפון [ז] הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה [א] סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן אמר רב משרשיא ליתנהו להני בללי דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית דרומית אמר שמואל [ה] אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה [ו] ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים והוא דאיתילד לבנה או בלבנה או בצדק:

תנו

פעמים מסבבתן בלילה בימי תקופת טבת: [ט] ליתנהו להני בללי. למאן דאמר יומא יומא מרוך כו׳: או בתחלת היום או בתחלת הלילה וכו׳. לפי שהמזלות נחלו בתחילת ליל רביעי בשבת ומחצה ניסן ויומות החמה שס״ה ימים ושם שעות תשוב לומן כולם בשביעית [ז] ויצאו בידך יום ורביע ומצאת תקופת ניסן בשבת הבאה בתחלת היום ו׳ ובשבת הרביעית בתחלת יום שבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שבת לתקופת שבת הבאה ולעולם הן נלוות בג׳ מן הרביעיות הללו: ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה. שכשתקופת ניסן נופלת בתחלת היום לומה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בתחלת היום של תמוז בג׳ ומחצה בלילה לפי זז׳ שעות ומחצה ים בין תקופה לתקופה שבאומו יום זו נופלת בלילה ומשכת להלן משבת שנפלה זו ז׳ שעות ומחצה שהן ל׳ התקופות להיותו יום ורביע ולפי זה המתנון לומה של תשרי נופלת לו בג׳ לו בט׳ שם נפלה תקופת תמוז בג׳ ומחצה של תשרי נופלת בט׳ ושם של תמוז זז׳ ומחצה של תשרי בג׳ וכן כולם וזהו סימן מזג״ו ותט״ד כשתקופת ניסן בג׳ של תמוז זז׳ ומחצה ושל תשרי בג׳ ושל טבת בי׳ ומחצה ושנים שליש של ניסן בתחלת היום להיותו בז׳ שעות ושל תמוז בג׳ ומחצה ושל תשרי בט׳ ושל טבת בד׳ ומחצה: ואין בין תקופה לתקופה בו׳. כדפריטים משוב ל״ש יום כולן שביעיות [ח] תמיומות הן ז׳ שעות ומחצה היא נמשכת מחכייהן שימי התקופות כך הם ל״ש יום וז׳ שעות ומחצה שהן רביע של שס״ה ורביע: ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. (ג) סימן למזיט ומ״ח ג״ש ומ״ח טד״ת. שמות השעות כל״ם בממ״ן הוא סידורן והילוכן תמלת ליל ג׳ בשבת משמש כוכב ומחריו לבנה ומחריו שבתי לבך מפלים תמה טוגה הרי ז׳ שעות ומוזרים מלילה נמלה שעה למשוה ליום ג׳ בשבת חמה ומחריו טוגה ושוה כל״ם בממ״ן תמלת שעה למשוה של יומת השבוע מל״ת בל״ם בממ״ן [ט] ושימני שעות למשוות של כל לילי השבוע בנ״ם מל״ת ור׳ שבתי דוגלו הרופא זל״ל פירשו היטב בספר תכמוני [י] שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון למין בין תקופה למקופה תלת ז׳ שעות ומחצה נמלה שם נפלה תקופה ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בג׳ ומחצה של תשרי בט׳ ושל טבת בד׳ ומחצה שהן ל׳ התקופות כוכב בתחלת היום ותקופת תמוז בז׳ שעות. ותקופת תשרי בג׳ שעות ותקופת טבת בי׳ שעות

כאן בעלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ״ה בעלין קשין ומתות יפין ממהות שרשין פימות החמה יפין שמנענין הגוף פימות הגשמים קשין ופפ׳ ממהות מין יפין תלת פימות החמה ומימה דבפרק קמח דע״ז (דף י׳.) אמר גבי מנוויעים ורבי תלת פפקו מעל תלתם לת נמין ותת מוזת לת פימות החמה ותת תלת פימות הגשמים. מעלי פימות החמה ומד מעלי פימות הגשמים ומית ספיים דגרסי ומיעיות לימת הת ותת בעלין תגל (ג) בתמהות לעולם מעלו:

ואין בין תקופה לתקופה אלא צ״א יום ושבע שעות ומחצה.

וקשה לר״י דלמה יש לעולם בין ניסן לקר ובין ניסן תרוך ל״ג שעות ניסן ו״ג שעות לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם וסימניך [ב] עגלה בצפון ועקרב בדרום דרבי יוסי אומר אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם מרבעה כמין התקופה ביום ארוך זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר [א] הולך אל דרום וסובב אל צפון [ז] הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה [א] סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן אמר רב משרשיא ליתנהו להני בללי דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית דרומית אמר שמואל [ה] אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה [ו] ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים והוא דאיתילד לבנה או בלבנה או בצדק:

רבינו חננאל

אמר רב הונא בריה דרב יהושע (אתא דנרש ודבי בארי) [הני מולייאתא דנרש ודבי בארי] פי׳ מילייאתה דביקים גבוהי׳ אזקנן: ת״ר הבא לרבעה מרבעה בריבוע העולם. נותן צפונה לצפון העולם והרוצה לכוון צפון העולם יראה מקום העגלה בשמים והוא צפון העולם וכנגדה עקוב בדרום והמכין (וארבע) [ומרבע] העיר המקום שהוא תחת העגלה הוא הצפון ושתחת עקרב הוא הדרום. וכשנותן ימינו לדרום ושמאלו לצפון לפניו מזרח ואחריו מערב. בא ר׳ יוסי ואמר הין כן הוא כי עגלה בצפון ועקרב בדרום מיהו לאו כל אדם יכול לכוון כיון זה בקביעות הכוכבים. אלא נוח לו לרבעה בסביכות התקופה כיצד מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז הוא חלון פעמון וההולך וסובב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב זהו פני צפון ומקום שהחמה זורחת בו בתקופת טבת מחלון בילגה והולך ויורד ושוקעת כנגדו במערב זה פני דרום. **תקופת ניסן ותקופת תשרי** חמה יוצאה באמצע מזרח ושוקעת באמצע בתקופת ניסן וזורחת מחלון תעלומה והולך וסובב בקרן צפונית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון בילגה בתקופת טבת ותשרי סובב בקרן דרומית כמימי אקיאנוס בין קצות השמים לקצת הארץ כו׳ לפיכך היום והלילה שוין נמצאת שחמה עולה וזורחת מתקופת ניסן עד תקופת תמוז מאמצע הרקיע ולצפון מהלכת ביום ממקום שזורחת כנגד הנשאר מן המזרח כולו ובמערב עד שמגיע כנגד המקום שזורחה ממנו ושוקעת בו וכן בכל יום ויום עד תקופת תמוז. בתקופת תמוז זורחת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת ביום מזרחו ודרום ומערב שוקעת בקרן מערבית צפונית עד טבת. ומתקופת טבת חוזרת החמה עולה כנגד הדרום בכל יום ויום עד שחוזרת בתקופת תשרי באמצע המזרח עולה והולכת בכל יום עד שחוזרת בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית נמצא החמה מהלכת מזרח ומערב פעמים ביום ופעמים בלילה אבל בדרום לעולם מהלכת ביום ובצפון לעולם בלילה ולא נראית לעולם ביום ברוח צפונית ולא בלילה ברוח דרומית והוו שכתב (צפון בלילה) [הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון וכו׳] סובב הולך הרוח כו׳ (ופני) [והו פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן זו דרך זו השמועה ובעלי כוכבים טוענין עליהם. **ובא רב משרשיא ודחה דברי רבי יוסי ואומר** ליתנהו להני בללי מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ולא שקעה בקרן מערבית צפונית וכן לא דחה מקרן מערבית דרומית. ולא שקעה בקרן מערבית דרומית. **תלמוד ארץ ישראל** א״ר יוסי מי שאין יכול לכוון את הרוחות ילמד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת בתקופת תמוז עד מקום שזורחת בתקופת טבת. אלו פני מזרח. וממקום ששוקעת בתקופת טבת עד מקום ששוקעת בתקופת תמוז אלו פני מערב ישאר פני צפון ודרום כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון. ניחה בשילה ובבית עולמים דכמה יגיעות יגעו הנביאים לעשות המזרחי להיות החמה מצומצמת בין בתקופת טבת ותקופת תמוז. ז׳ שמות נקרא שער סוד שער התוך. שער החרסית. שער איתן. שער חדש. שער העליון. שער